

SAVAŞIN VE BARIŞIN NEDENLERİ: SİYASİ KURUMLAR, DEMOKRASİ VE ÖTESİ

Doç.Dr. Emre Hatipoğlu
Sabancı Üniversitesi
ehatipoglu@sabanciuniv.edu

ÖZET

Savaş, insanlığın gördüğü en yıkıcı süreçlerden biridir. Yine de askeri güç kullanımı devletler tarafından bilinçli yapılan bir politika seçimidir. Genel olarak çatışma ve barış çalışmaları altında yapılan çalışmalar, ülkeler arası güç dengesi ve sistemde kutuplaşmayı barışın reçetesi olarak sunan realist ve neorealist yaklaşımların geçerliliğini sorgulamaktadır. Savaşın nedenlerini sistemli şekilde ortaya çıkarmak için ülkelerin iç yapılarının anlaşılması gerektiğini savunan bu çalışmalar güçlü bir yazın geliştirdiler. İlk sistemli temelini demokratik barış teorisi üzerinden oluşturan bu yaklaşım, tüm ülke ve liderlerin, tarihsel miras, kültür, din ve benzeri niteliklerden bağımsız olarak askeri güç kullanımını, diğer dış politika gereçleri yerine rahatça kullanmayı seçebileceğini savlar. Ancak, bir ülkenin kurumlarının keyfi güç kullanımına karşı oluşturduğu mekanizmalar ve kurumsal şeffaflık hem olası savaşları önlemekte hem de ülkenin gerçekten ciddi olduğu bir konuda istediğini savaşmadan elde etmesini sağlamaktadır.

ATIF İÇİN: Hatipoğlu, Emre, “Savaş ve Barışın Nedenleri: Siyasi Kurumlar, Demokrasi ve Ötesi”, *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.16, Ekim 2019. https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/10/SavasinBarisinNedenleri_EmreHatipoglu_v.1.pdf
DOI: 10.13140/RG.2.2.34614.24642

Bir ülkenin savaşa girmesinde, o ülkenin coğrafyasının, kimliğinin, (varsa) resmi dininin oynadığı rol, popüler kültürde inanıldığından azdır.

Savaş uluslararası ilişkiler çalışmalarının en önemli yapıtaşlarından birini oluşturmaktadır. Savaşın insan, toplum ve küresel hayata çok yönlü etkileri, tarih boyunca bilim insanlarını savaşa ve barışa yol açan sebeplerin ne olduğunu aramaya itmiştir. Savaşı ülkeler arasındaki güç dengesinin bozulmasıyla ve küresel sistemdeki iki kutuplu dengenin çok kutuplu hale dönüşmesiyle ilişkilendiren realizm, modern uluslararası ilişkiler yazınında hala en popüler teoridir demek yerinde olacaktır. Bu yaklaşıma göre, ülkeler birbirleriyle denge halinde oldukları zaman zafer garanti olmayacak, dolayısıyla ülkeler savaşı riske etmeyeceklerdir. Fakat, bu önermeyi test eden yüzlerce ampirik çalışma, güçleri birbirine nispeten eşit ülkelerin birbirleriyle savaşmalarının daha olası olduğunu bulmaktadır.

Popüler kültürde, ülkeler arası savaşın açıklanmasında toplumların sahip oldukları kültürel mirasın önemli bir rol oynadığına da inanılmaktadır. Örneğin, Samuel Huntington (1993) ünlü 'Medeniyetler Çatışması' tezinde dünya üzerinde sekiz ana kültür grubu belirlemiş ve farklı kültür gruplarına ait toplumların birbirleriyle savaşa ihtimalinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Farklı kültürlerin birbirleriyle kesiştiği 'fay-hattında' yer alan ülkelerde (örneğin Türkiye, Bosna-Hersek, Sudan) savaş gözlemlenmesinin özellikle olası olduğunu öne sürmüştür. Benzer şekilde, Dixon (1994), demokratik kültüre sahip toplumların sorunlarını müzakere ile çözmeye kültürünü içselleştirdikleri için güç kullanma konusunda daha temkinli olacaklarını ileri sürmektedir. Fakat, bu tür önermeleri test eden araştırmalar ekseriyetle tarihten gelen kültürel, dini ve milli mirasların ülkeler arası anlaşmazlıkların savaşa dönüşmesi konusunda önemli bir rol oynamadıklarını göstermektedir.

Bu durumda ülkeler, aralarında anlaşmazlığa yol açan konuları müzakere ile çözülebilecek iken, neden savaşa girmeyi tercih ederler? Konu üzerine son otuz senedir yapılan ampirik çalışmalar, iki ana temayı ortaya çıkarmıştır: bir ülkeyi savaştan caydıran/savaşa kışkırtan iç siyasi kurumsal yapılar ve ülkelerin etkili müzakere etmelerini engelleyip savaşı seçmelerine yol açan sorunlar. Bu iki temayı 'Demokratik Barış Teorisi' çerçevesinde incelemek, bize bu süre zarfında inşa edilen bilgi birikimini etkili bir şekilde özetleme imkânı verecektir.

Sosyal bilimlerde mutlak doğrulara ulaşmak zordur. Uluslararası İlişkiler yazınında ampirik desteği neredeyse bir kanun kesinliğine yaklaşan tek önerme, demokratik barış teorisidir. Bu teori, demokratik ülkelerin birbirleriyle askeri çatışmaya girmekten kaçındıkları, modern tarihte ise

İktidarında
gücün
paylaşılmadığı,
güçler birliği
ilkesini edinmiş
bir ülkenin
savaşta hedef
alınması daha
olasıdır.

demokrasilerin birbirleriyle savaşa hiçbir şekilde girmediklerini söylemektedir. Nitekim, sayısız nitel ve nicel çalışma, demokratik ülkelerin Viyana Kongresi'nden itibaren birbirleriyle savaşmadıkları, birbirleriyle anlaşmazlıklarında askeri güce başvurmaktan imtina ettiklerini göstermektedir.

Demokratik ülkelerin birbirleriyle neden savaşmadığını açıklamaya çalışan ilk araştırmalar, Immanuel Kant'ın 1795 yılında yazdığı *Daimi Barış (Perpetual Peace)* başlıklı eserinde geliştirdiği kuramdan ilham alarak, demokratik barışı üç ayak üzerinde duran bir saç ayağına benzetmişlerdir: cumhuriyet rejimi, ülkeler arası karşılıklı ekonomik bağımlılık ile uluslararası hukuk ve kurumlar.

Demokrasiler, tanım gereği birer cumhuriyet olup (İsveç, Birleşik Krallık gibi nominal monarşiler de bu grupta değerlendirilmektedir), halkın isteklerini anayasal sistemin belirlediği yollardan politikaya dönüştüren sistemlerdir. Dolayısıyla yürürlüğe konulan politikalar, halkın isteklerini genel hatlarıyla yerine getirmeye çalışan, kamu refahını arttırmaya yönelik politikalar. Diğer ülkelerle kurulan ekonomik ilişkiler ve yapılan ticaret halkın refah düzeyini arttırmaktadır. Bir devlet başka bir devlete savaş ilan ederse bu ticari ilişkiler sekteye uğrayacak, toplumdaki bir çok kesim bu ticaretin sekteye uğramasından dolayı zarar görecektir. Bu nedenle bu kesimler genel olarak savaşa karşıt duruş sergileyeceklerdir. Demokratik rejimlerde toplumdaki paydaşların hissiyat ve tercihlerinin dikkate alındığını hatırlarsak, bu savaş karşıtlığının demokratik ülkeleri, diğer ülkelerle anlaşmazlıklarında askeri güç kullanımından caydırmasını bekleyebiliriz.

Demokratik bir ülkede etkin bir muhalefetin varlığı, iktidarı ülkenin askeri kuvvetlerini riskli şekilde kullanarak, başka ülkelere blöf yapmasını da (*brinksmanship*) engelleyecektir. Dış politikada yapılan bu tür bir blöfün ortaya çıkarılması iktidarı zayıf gösterecek, muhalefete iktidardan oy devşirme şansı tanyacaktır. Dış politikada beceriksiz gözükmek istemeyen iktidarlar da nadiren askeri blöf yapacaklardır. Demokrasiler tarafından askeri gücün devreye sokulduğu seyrek durumlarda ise hedef alınan ülke, durumun blöf olmadığına inanmaya yatkın olacağı için mevcut askeri krizi olası savaş haline dönüştürmek yerine, diplomatik yollardan krizi çözmeye meyilli olacaktır.

Britanya ile Fransa arasında 1898 yılında yaşanan Faşoda krizi, bir ülkede mevcut etkin muhalefetin savaşı nasıl önleyebileceğine dair ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Mısır'dan Nil boyunca yukarı çıkıp güney Afrika kolonilerine bağlanmak isteyen Britanya, orta Afrika üzerinden doğu Afrika

Demokratik kurumların getirdiği şeffaflık, demokratik ülkelerin dış politika amaçlarına savaşmadan ulaşmalarına yardımcı olur.

limanlarına ulaşmak isteyen Fransız askerleri ile Sudan'ın Faşoda bölgesinde karşı karşıya gelmişlerdi. Faşoda, hem Fransa'nın orta Afrika üzerinde, hem de Britanya'nın Nil boyu üzerindeki kurmak istediği egemenlik için stratejik önem arz etmekteydi. Her iki ülke için de olabilecek en olumsuz sonuç, birbirleriyle savaşmak olacaktı. Diğer taraftan, diğer tarafı askeri tehdit ile saf dışı edip bölge üzerine savaşmadan hakimiyet kurmak alınabilecek en iyi sonuçtu. Dolayısıyla, kim karşı tarafı gerekirse savaşmaya niyetli olduğuna inandırabilirse, Faşoda'yı savaşmadan alma şansına sahipti. İki taraf da bu durumun farkında olduğu için, diğer tarafa bölgenin kendileri için daha önemli olduğunun sinyalini vermek isteyecekti. Nitekim, krizin ilk evresinde iki ülke de karşı tarafa Faşoda'nın kendileri için ne kadar önemli olduğunu ve buranın kontrolünün kendilerinde kalması için savaşmaktan çekinmeyeceklerini deklere etmişlerdi. Bu deklarasyonların ucuz konuşma (*cheap talk*) mı, yoksa gerçek bir tehdit olduğu nasıl anlaşılacaktı? 1898 yılında her iki ülke de parlamenter sistem ile yönetiliyordu. Britanya'da geleneksel olarak iktidarın dış politikada atmak istediği tehlikeli adımları engelleyen, ya da en azından eleştiren muhalefet, Faşoda krizinde Lord Salisbury hükümetine destek çıkmıştı. Hatta, muhalefetin başını çeken Liberal Parti lideri Lord Rosebery, dönemin gazetelerine verdiği demeçlerde Başbakan Lord Salisbury'e Faşoda konusunda açık çek vermişti. Dreyfus skandalı ile çalkalanan Fransa'da ise Başkan Faure ve Dışişleri Bakanı Delcassé benzer bir destekten mahrum kalmışlardı; gerek muhalefet gerekse Fransız medyası Fransa'nın Faşoda'daki askerlerini geri çekmesi konusunda hükümete ciddi bir baskı uygulamıştı. Sonuç olarak, Fransa'nın 1898'deki siyasi konjonktürü, Faşoda konusunda karşı tarafa blöf yapmasını, ya da diğer türlü Faşoda'nın Fransa için ne kadar önemli olduğu mesajını karşı tarafa inandırıcı bir şekilde iletmesini imkânsız kılıyordu. Bu güçsüzlüğünün farkında olan Fransa, savaşı riske etmedi ve Faşoda'yı iktidar ve muhalefeti tek ses olan Birleşik Krallık'ın kontrolüne bıraktı (Schultz 2001).

Demokratik barış teorisine göre çevre ülkelerle güçlü ekonomik ilişkiler geliştirmiş cumhuriyetçi siyasi yapıları daha da barışçıl hale getiren son faktör ise bu ülkelerin kendi iç politikalarında geliştirmiş oldukları katılımcı ve uzlaşmaya yönelik sorun çözme kültürünü ülkeler arası siyasete de yansıtılmalarından kaynaklanmaktadır. Demokratik ülkeler istişare ve uzlaşma gibi değerleri temel alan uluslararası kurumların kurulmasında ve bu kurumların etkili bir şekilde işleminde gözle görülür şekilde daha çok rol almaktadır. Ülkelerin birbirleriyle yapıcı bir platformda etkileşim içinde bulunmaları, birbirleri ile ilgili algılarını tarafsız ve daha doğru bir temele oturtmalarını sağlayacaktır. Böylece, dışa verdiği sinyaller doğru anlaşılabilir bir ülkenin olası hasımlarının o ülkenin hareketlerini yanlış anlama ya da gücünü

İç politikada
iktidarın elini
bağlayan
kurumlar, dış
politikada
ülkenin elini
güçlendirir.

yanlış hesaplama riski en aza inecektir. Örneğin, ülkelerin askeri tatbikatlarına başka ülkelere gözlemci davet etmelerinin nedenlerinden biri, davet edilen ülkelerin söz konusu ülkenin askeri kabiliyetleri konusunda doğru algıya sahip olmalarını sağlamaktır. Sonuç olarak, demokratik ülkeler, bu tür uluslararası yapılarda daha sıklıkla (ve birlikte) yer aldıkları için, birbirleriyle uyumsuzluklarında savaşa alternatif politikaları daha etkin kullanabilmektedirler.

Demokratik barış teorisinin bize sunduğu sebep-sonuç ilişkilerinin birçoğu ampirik destek bulmuştur. Fakat, yukarıda çerçevlendirdiğimiz sebep-sonuç ilişkisine uymayan bir bulgu da devamlı karşımıza çıkmaktadır: demokratik ülkeler, sadece demokratik ülkelere karşı barışçıl gözükmekte, demokratik olmayan ülkelere karşı ise askeri güç kullanma konusunda pek de geri kalmamaktadırlar. Görünürdeki bu ufak kuramsal 'kırıksıklığı' düzeltmeye çalışan bilim insanları, 2000'li yıllara damgasını vuran 'Siyasette Hayatta Kalma Mantığı' (*Logic of Political Survival*) teorisini inşa etmişlerdir (Bueno de Mesquita vd., 2000).

Bueno de Mesquita ve arkadaşlarına göre demokrasilerde iktidara gelmek için halkın büyük bir çoğunluğunun desteği gerekmektedir ve iktidardaki kişi ve partilerin iktidarda kalmak için bu çoğunluğun yine önemli bir bölümünü iktidarlara süresince mutlu etmeleri zorunludur. Daha önce de belirttiği üzere, halkın çoğunluğunu bir şekilde memnun etmek için tek çıkar yol etkili kamu politikaları üretmekten geçmektedir. Etkili kamu politikaları, etkin eğitim, temiz çevre, yaygın sağlık hizmeti, güçlü milli savunma gibi bir bireyin faydalanmasının diğer bireylerin faydalanmasını engellemediği 'kamu malları' üretir. Bir hükümet, elindeki kaynakları bu tür kamu mallarına aktardığı sürece halkın desteğini yanında bulacaktır. Fakat, demokratik olmayan birçok siyasi sistemde iktidarda kalmanın yolu halkı daha müreffeh kılacak politikalar üretmekten ziyade, ülkenin farklı güç odaklarını maddi olanaklar ve kaba kuvvet kullanarak iktidardaki kişi ya da zümreye bağlamaktan geçer. Örneğin, Batı Afrika'da darbeye iktidara gelen bir albay için önemli olan, kendi komutasındaki askerlere karşı isyan edebilecek diğer askerleri kontrol altına almaktır.

Nitekim, Irak eski diktatörü Saddam Hüseyin için ordudaki birçok general arasından az sayıda kişiyi iktidarını desteklemek için çevresinde tutması yeterli idi. Bu generaller de Hüseyin'in iktidarından elde ettikleri imtiyazları kolayca başka bir generale kaybedebilecekleri için diktatörün sıklıkla tuhaf politika seçimlerine karşı seslerini çıkarmıyorlardı. Irak'ın 1980'lerin başından itibaren çok sayıda askeri çatışmaya girmesi ve bunların çoğunu kaybetmesi, Saddam Hüseyin'in siyasi istikbaline çok da etki etmemişti; hatta

Halk, genel olarak savaş karşıtıdır; halkın ülke yönetiminde ne kadar çok kontrolü varsa, o ülke o kadar barışçıl yolları takip edecektir.

bu savaşlar Irak halkı üzerindeki kontrolünü daha da arttırmasına olanak tanıyordu. 2003'e gelindiğinde ise, ülkesine saldırmayı kararlaştırmış ABD hükümeti karşısında Saddam Hüseyin'in yapabileceği bir şey kalmamıştı; ABD ile savaşmak ya da masaya oturmak Hüseyin'in siyasi sonu, yani 'ölümü' anlamına geliyordu. Bu ortamda Hüseyin, ABD'nin tüm isteklerini karşılayan bir barış önerse bile, böyle bir anlaşmaya sadık kalacağına ABD'yi inandırması olanaksızdı. Hüseyin'in kurduğu tek adam rejimi ve iktidara geldiğinden beri dış politikada sürdürdüğü kışkırtıcı tavır, saldırgan düşmana karşı savaş dışında başka bir dış politika aracı bırakmamıştı.

Buradaki demokrasi-barış denklemi nasıl oluş(turul)maktadır? Savaş, yüksek maliyetli ve ilgili ülkeyi daha müreffeh yapacak politikaların izlenmesini genellikle engelleyen bir politika tercihidir. Girilecek uzun soluklu savaşlar iktidarı yıpratır, halkta yükselen savaş karşıtlığı iktidardaki partiyi yerinden edebilir. Dolayısıyla demokrasilerde bir politika tercihi olarak savaş, ancak hızlı ve görece ucuz olacaksa politika alternatifleri arasında düşünülebilir. Nitekim, yapılan araştırmalar, demokrasilerin girdikleri savaşlarda zaferi erken elde ettiklerini, erken zafer elde edemedikleri zaman ise karşı tarafın isteklerine boyun eğbildiklerini göstermektedir (Bennett ve Stam, 1998). Benzer şekilde, petrol, altın gibi doğal kaynaklardan ya da gümrük geçiş ücretleri gibi toplumdan vergi toplanmadan elde edilen direkt gelirlerin bütçelerinde daha fazla yere sahip olduğu demokrasilerin diğer demokrasilere göre daha rahat askeri güç kullandığı görülmüştür. Bu tür gelirler, hükümetlere halka hesap vermeden askeri maceraya girme şansı tanımaktadır. Bu bulgu da halkın hükümetler üzerinde olan kontrolü arttıkça, ülkelerin savaş yapmaktan uzaklaşacağı savını destekler niteliktedir.

Diğer taraftan, demokrasiler bileklerinin bükülmesi oldukça zorlu hedefler oluşturmaktadır. Savaş yazını, demokrasilerin neden zorlu hedefler oluşturdukları konusunda ampirik desteğe sahip iki ana sav üretmiştir. Bunların ilki, demokrasilerin vatandaşlarının gözünde çok daha meşru rejimler oldukları, dolayısıyla bir savaş anında demokratik hükümetlerin görece çok daha fazla kaynağı ülkenin savunmasına aktarabileceklerini öne sürmektedir (Carter ve Palmer, 2015). İkinci sav ise, demokratik kültürle yetişmiş askerlerin ortalama eğitimlerinin daha yüksek seviyede olduğunu, cephede karşılaşılan sayısız türde engellere karşı çok daha fazla ve etkili inisiyatif alabildiklerini, bu tür bireysel inisiyatif alabilen askerlerin varlığının ise bir ordunun savaş gücünü hatırı sayılır ölçüde arttırdığını ifade etmektedir (Reiter ve Stam, 2003).

Demokrasilerin olası saldırgan ve hedef olmaları durumundaki davranış biçimlerini bir arada ele aldığımızda, demokratik barış teorisinin şu ana kadar

inşa edilmiş en bütüncül açıklamasına ulaşmaktayız. Demokrasiler, saldıracakları zaman kolay ve hızlıca dize getirebilecekleri hedefler ararlar. Demokrasiler, hedef alındıkları zaman diğer ülkelere göre çok daha sert ve etkili direnç gösterirler. Dolayısıyla, demokrasiler demokrasilere karşı ancak çok istisnai durumlarda askeri güç kullanırlar. Fakat, demokratik ülkeler diğer ülkelerden daha barışçıl olmak zorunda değildir. Nitekim, istatistiki verilere baktığımızda, demokratik bir ülkenin askeri güce başvurma ihtimalinin otokratik bir ülkenin askeri güce başvurma ihtimalinden pek de fark göstermediğini görürüz.

KAYNAKÇA

Bennett, Scott D. ve Allan C. Stam III (1998). “The declining advantages of democracy: A combined model of war outcomes and duration”, *Journal of Conflict Resolution*, Cilt 42 (3), ss. 344-366.

Mesquita, Bueno De, A. Smith, J. D. Morrow ve R.M. Siverson (2005). *The logic of political survival*. Cambridge: MIT Press.

Carter, Jeff ve Glenn Palmer (2015). “Keeping the schools open while the troops are away: Regime type, interstate war, and government spending”, *International Studies Quarterly*, Cilt 59 (1), ss. 145-157.

Dixon, William J. (1994). “Democracy and the peaceful settlement of international conflict”, *American Political Science Review*, Cilt 88 (1), ss.14-32.

Huntington, S. P. (1993). “Medeniyetler Çatışması Değilse Nedir?, Soğuk Savaş Sonrası Dünyasının Paradigmaları” (çev. Mehmet Öz), *Türkiye Günlüğü*, No. 24, ss. 74-79.

Reiter, Dan ve Allan C. Stam (2002). *Democracies at war*. Princeton: Princeton University Press.

Schultz, Kenneth. (2001). *Democracy and Coercive Diplomacy*. Cambridge: Cambridge University Press.

EK OKUMA

Büyükakıncı, Erhan (der.), (2015). *Savaş Kuramları*. İstanbul: Liberte Yayınları.

Karaosmanoğlu, Ali L. (2011). “Yirmibirinci yüzyılda savaşı tartışmak: Clausewitz yeniden”. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, No 29, ss. 5-25.

Yalçınkaya, Haldun (2008). *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*. Ankara: İmge Kitabevi.

İNTERNET

[Http://www.correlatesofwar.org](http://www.correlatesofwar.org)

<https://www.prio.org/Data/Armed-Conflict/UCDP-PRIO/>

FİLM/BELGESEL

Sum of All Fears (2002). Yönetmen: Phil Alden Robinson, ABD: UPI.

Bridge of Spies (2015): Yönetmen: Steven Spielberg, ABD: 20th Century Fox.

Last King of Scotland (2006): Yönetmen: Kevin Macdonald, ABD: Fox Searchlight.

Thomas Schelling'le röportaj:

<https://www.youtube.com/watch?v=9nYFs9K5LY0>

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association* (ISA) ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association* (BPSA) üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı* (GP), *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı* (TÜBAKOV), *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship* (BSYRF) projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen [web sayfasını](https://www.uik.org.tr) (https://www.uik.org.tr) ziyaret ediniz.

© UİK 2019

Bu çalışmanın telif hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK)’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; UİK’in kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Güvenlik Yazıları, NATO Kamu Diplomasisi Birimi tarafından desteklenmektedir.

Security Papers are supported by the NATO Public Diplomacy Division.